

KUKLÍK, J. *Příběh československé ústavy 1920.*

I. díl: Příprava a přijetí ústavní listiny.

Praha: Karolinum, 2020, 334 s.

V běžném pojetí je ústava základním zákonem státu regulujícím nejdůležitější aspekty fungování státu, společnosti a většinou i lidských práv. Jde o kodex ústavního práva opatřený nejvyšší právní silou, který je pro moderní státnost typický: jen nemnoho států ji nemá. Ve skutečnosti je ale ústava ještě mnohem více než jen nejvýznamnějším pramenem práva státu, východiskem a středobodem jeho právního řádu. Je ztělesněním státní ideje, koncentrovaným výrazem národní mytologie i politických aspirací. Některé ústavy se stávají přímo symbolem pevně zakotveným v historické paměti lidí, v jejich historickém státoprávním vědomí.

Posledně řečené neplatí pro každou ústavu. Tuto gloriolu obyčejně získávají jen ústavy z přelomových nebo mimořádně úspěšných období dějin. V našich poměrech si toto postavení bezpochyby vydobyla československá ústava z r. 1920. Stala se ústavou s velkým „Ú“, vzorem, s nímž je automaticky porovnáván každý pokus o revizi ústavního práva. Pro některé se stala spíše mýtem než reálně existujícím dokumentem, na nějž hledí nekritickým očima jako na výraz ústavně dokonalých řešení či přímo jako na „přirozené“ ústavní právo. Toto je pak jinými oprávněně kritizováno jako nezasloužené stavění na piedestal, i když ani oni jinak význam této ústavy nezpochybňují.

V každém případě se ukazuje, že k tomuto dokumentu je dobré se vracet, a to nejen proto, co obsahuje a co nám může dát, ale i proto, čím se v širším povědomí stal. Vždy je tak třeba činit bez předpojatosti a bez snahy o mocenskou manipulaci dějin, tolik typickou pro předlistopadový režim. Učebnicová zpracování a konferenční příspěvky vydávané periodicky u příležitosti různých výročí však k tomuto účelu nestačí, protože zůstávají příliš na povrchu. Dalším důvodem je pak to, že v záplavě vydávané vědecké produkce tyto práce většinou zapadnou, nezískají trvalou rezonanci a nemohou nic ovlivnit.

Proto můžeme jen přivítat vznik fundamentálního zpracování této problematiky – rozsáhlé monografie Jana Kuklíka nazvané *Příběh československé ústavy 1920*, vydávané ve dvou dílech v reprezentativní úpravě Nakladatelstvím Karolinum. Nad to je ještě jeden podstatný důvod, proč nás její publikace může těšit. Zdá se totiž – a delší dobu na to upozorňuje V. Pavlíček –, že žijeme v době zapomínání na dobré demokratické tradice prvo-republikové státnosti, k nimž se naše současná ústava hlásí, a zažíváme jejich nahrazování nedemokratickými, nábožensky podloženými habsburskými a druhorepublikovými tradicemi a symboly. Tomuto neblahému trendu se Kuklíkova kniha výběrem tématu a akcenty staví jednoznačně na odpor.

Pozitivní je, že Kuklíkova práce není osamoceným počinem tohoto zaměření. Sto let od vzniku první Československé republiky inspirovalo i další právní historiky k publikování pozoruhodných děl. Jmenujme např. skvělou Vojáčkovu monografii (*První československý zákon: pokus o opožděný komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2018) nebo multioborově koncipovaný sborník Ústavní kontinuita České republiky s československou tradicí (Plzeň, 2018), editovaný A. Gerlochem a K. Žák Krzyžankovou. Tyto práce jsou důkazem toho, že česká právní historie a právní věda neztratily správný směr. Přitom se všechny tyto příspěvky zajímavým způsobem doplňují a posouvají úroveň poznání mnohonásobně kupředu.

Podívejme se nyní, v čem je Kuklíkova kniha – resp. její první již vydaný díl – zajímavá. Domnívám se, že celkovým rozvržením, množstvím informací a metodou zpracování. Kuklík se snaží sledovat osudy prvorepublikové ústavy od její přípravy, přes uzákonění, její naplňování v praxi, až po její další život v následujících dramatických desetiletích (tomu je vyhrazen druhý díl). Těžištěm prvního dílu je přiblížení vzniku tohoto dokumentu, obtížného způsobu jeho vytváření, který byl dán střetem různých koncepcí a představ politických aktérů, jakož i rozjítřenou dobou po konci první světové války, za nastupující revoluce i reakce. Tehdy se totiž skutečně hroutil starý svět monarchií a teokracie, nad vším vítězily demokracie a národní sebeurčení. Nový svět se rodil v bolestech a za neustálého hledání, stejně jako ve strachu z možného chaosu. Těto složitosti odpovídala komplikovanost přijímání ústavy, na něž se Kuklík v téměř neuvěřitelně detailním pohledu zaměřuje. Před čtenářem tak defilují v takřka nekonečném sledu návrhy a protinavrhy řešení různých ústavních otázek, memoranda a odborná stanoviska, jak je autor zjistil pečlivým studiem hlavně archivního materiálu, paměti a dobového tisku. Podrobnější obraz se už asi nikomu nepodaří sestavit. Nashromážděný materiál pak autor kriticky analyzuje. Analýza je hlavní metodou jeho práce. Celkové shrnutí problematiky přichází až na samotný závěr knihy.

Při líčení peripetií politického vyjednávání Kuklík připomíná vliv dobového kontextu, který v mnohém předurčoval obsah ústavy. Základní směřování nového státu určil budoucí prezident T. G. Masaryk, který stál v čele zahraničního odboje a spolu se svými spolupracovníky docílil prosazení československých nároků na mezinárodním fóru, především uznání československého státu a jeho reprezentace. Nový stát měl být demokracií, která bude národnostně i sociálně spravedlivá. Praktická realizace ideje státní samostatnosti doma však byla v rukou domácí politické elity, která se teprve pod tlakem okolností na konci války odvrátila od Rakousko-Uherska. Přejít do nových poměrů se odehrál v její režii na půdorysu výsledků předválečných parlamentních voleb. To se projevilo ve složení Národního výboru a v počátečním systému direktoriální demokracie (tj. vlády shromáždění), fungujícím do novelizace Prozatímní ústavy, která posílila moc prezidenta. Tím se etabloval systém klasického parlamentarismu – můžeme dodat s převahou parlamentu nad vládou, resp. s převahou politických stran nad parlamentem (systém pětky), a se silnou autoritou prezidenta. Dalším podstatným faktorem, který se odrazil v nastavení ústavního řádu, byla přítomnost početných národnostních menšin (zvláště německé), které se vůči československé státnosti stavěly negativně, a jimž musela být pod mezinárodním tlakem poskytnuta rozsáhlá menšinová práva. To vyústilo v založení Československa jako státu unitárního, navíc na bázi jednotného československého národa, a v nesplnění slibu autonomie daného za války slovenské reprezentaci. Ústava z r. 1920 tyto danosti nemohla ignorovat.

Kuklíkova kniha přibližuje čtenáři ještě celou řadu problémů, které měly ústavní rozměr a odrazily se v textu ústavy, např. odůvodnění církve od státu. Ústavní systém Československa hodnotí jako moderní a vyspělý, kombinující cizí vlivy (působení ústav dohodových států) s domácími tradicemi (vliv rakouské prosincové ústavy). Vysokou úroveň československé ústavnosti dokládá poukazem na katalog základních práv a ustavením ústavního soudnictví. Nezapomíná však ani na slabá místa ústavní regulace a praxe: směřování k partitokracii.

Celkově je třeba konstatovat, že Kuklíkova monografie má ráz rozsáhlé fresky, které prakticky není co vytknout. Autorem prezentované závěry jsou podloženy důkladným studiem primárních i sekundárních pramenů a bez problémů akceptovatelné. Text je čtenáři dobře přístupný a obohacující. Možná, že by bylo ještě zajímavé uplatnit komparativní přístup a porovnat vytváření ústavy u nás a v sousedních státech. Je ale jasné, že by tím rozsah knihy nadměrně vzrostl. Přečtení této publikace lze všem vřele doporučit.

Pavel Maršálek

doi: 10.14712/2464689X.2020.37